

Tutuklu Mahkumlar

*26. Genel Rapor'dan Alıntı,
2017'de yayınlanmıştır*

1. Giriş

52. Birçok Avrupa ülkesinde, cezaevlerindeki aşırı kalabalıklaşma sorunu, bununla bağlantılı tüm zorluklarla birlikte, büyük ölçüde toplam cezaevi nüfusu arasında tutukluların (yani mahkeme kararıyla tutuklanan ve mahkemelerinin görülmesini bekleyen veya haklarında henüz nihai bir karar verilmemiş olan mahkumlar) yüksek oranına atfedilmelidir. Bununla birlikte CPT'nin ziyaretleri sırasında tutuklu mahkumlara yakın ilgi göstermesinin tek nedeni bu değildir. CPT'nin tecrübelerine göre tutuklu mahkumlar, köhne ve aşırı kalabalık koşullarda, standartların çok altında bir tutukluluk koşullarına ve zayıf bir rejime maruz kalmaktadırlar. CPT çok sayıda ziyaret raporunda, ziyaret edilen kurumlardaki tutuklu mahkumların tutukluluk koşullarının kabul edilemez olduğu ve bu koşulların kolaylıkla insanlık dışı ve onur kırıcı olarak değerlendirilebileceği görüşünü belirtmiştir. Ayrıca tutuklu mahkumlar sık sık çeşitli kısıtlamalara (özellikle dış dünya ile ilişkiler açısından) maruz kalmakta, ve birçok ülkede bazı tutuklu mahkumlar mahkeme emriyle tek başınlarına hücre hapsine konulmaktadırlar (bazen uzun süreli olarak).

CPT aynı zamanda bireyler açısından tutuklu yargılanmanın ağır psikolojik etkilerinin –tutuklu mahkumlar arasında intihar oranları hükümlü mahkumlar arasında olduğundan çok daha yüksek olabiliyor-¹ ve, aile bağlarının kopması, iş ya da barınma kaybı gibi başka ciddi sonuçlarının olabileceğini de vurgulamak istemektedir.

53. Avrupa Konseyi sınırları içinde, tutukluluğun sıklığı ve süresi uygulamada bir ülkeden diğerine büyük değişiklikler gösterip tutuklu mahkumların toplam mahkum sayısına oranı %8 ila %70 arasında değişmektedir. Ortalama olarak, Avrupa Konseyi sınırları içindeki bütün mahkumların %25'i tutuklu mahkumlardır. Yabancı uyruklu tutuklularda bu oran anlamlı bir şekilde yüksektir, hapisteki bütün yabancı uyrukluların %40'ı tutukludur.²

Müteceviz niteliği nedeniyle ve masumiyet karinesi ilkesi uyarınca, temel yaklaşım tutukluluğa sadece son çare olarak başvurulması olmalıdır. Mümkün olduğu kadar kısa süreli olarak dayatılmalı ve yeni bir suç işleme, kaçma ya da delilleri karartma veya tanıkları etkileme veya adaleti engelleme risklerinin münferit vaka temelinde değerlendirilmesine dayanmalıdır.³ Ayrıca, alınacak

¹ Avrupa Konseyi Yıllık Ceza İstatistikleri, SPACE I – Cezaevi Nüfusları, 2015 Araştırması, 5.1 ve 13.1 numaralı tablolar.

² Avrupa Konseyi Yıllık Ceza İstatistikleri, SPACE I – Cezaevi Nüfusları, 2015 Araştırması, 4 ve 5.1 numaralı tablolar.

³ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5(1)(c) ve 5(3). Maddeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilgili içtihatının yanı sıra White Paper on Prison Overcrowding, Avrupa Konseyi Suç Sorunları Komitesi, (CDPC), PC-

önlemin orantılılığı değerlendirilirken kişinin işlediği varsayılan suçun ağırlığı da dikkate alınmalıdır.

CPT'nin görüşüne göre, tutuklu yargılamaya sadece son çare olarak başvurma gereği ilkesi öncelikli olarak, mümkün olduğu kadar cezaevi dışı önlemin uygulanması gerektiği anlamına gelir. Bu da mahkeme öncesi şartlı tahliye, kefalet, ev hapsi, elektronik takip, bazı emirlere itaat etme zorunluluğu, adli kontrol, pasaportlara el konulması gibi bir dizi önlemin geçerli olmasını gerektirir. Bu tür alternatifler yabancı uyruklular için de düşünülmelidir, ve böyle bir insanın ne vatandaş olması ne de ülkede ikamet etmesi, veya devletle başka hiçbir bağlantısının olmaması gerçeği kaçma tehlikesi olduğu sonucunu çıkarmak için tek başına yeterli olmamalıdır.⁴

2. Cezaevlerinde tutukluluk

54. Kabul ve giriş programlarının cezaevi sistemine giren tutuklu kişiler için önemli bir rolleri vardır. Bu programlar doğru uygulandıklarında, cezaevi personelinin, kendi kendine zarar verme riski en fazla olan kişileri tespit etmek de dahil olmak üzere münferit bir risk ve ihtiyaç değerlendirmesi yapmalarına imkan tanıyacaklar, ve yeni gelen mahkumların yaşadığı bazı endişeleri gidereceklerdir. Ayrıca, bu programlar, mahkumları, rejim ve gündelik rutin dahil olmak üzere cezaevinin işleyişi hakkında da bilgilendirecek ve aynı zamanda aileleriyle temas kurabilmelerini sağlayacaktır. Bu amaçla mahkumlara hem sözlü bilgi hem de uygun dillerde hazırlanmış kapsamlı bir bilgi broşürü verilmelidir. Okuma ve yazma zorluğu çeken mahkumların ve personelin konuştuğu dil(ler)i anlamayan yabancı uyrukluların verilen bilgileri anladığından emin olmaya özel dikkat göstermek gerekir.

Cezaevine ilk girişin söz konusu kişi üzerinde yaratabileceği güçlü etki göz önüne alınarak, yeni gelen mahkumların bu bilgileri daha iyi özümseyebilmeleri için yukarıda sözü edilen giriş programının birkaç güne yayılması düşünülebilir. Eğer bu giriş programı doğru bir şekilde uygulanmazsa mahkumlar cezaevi rejimini ve kurallarını diğer mahkumlardan öğrenirler ki bu da bazı mahkumları kolaylıkla üstün bir konuma getirir.

CPT tecrübeleri bazı ülkelerde, kabul ve giriş programlarının haftalarca sürebildiğini ve bu programlara katılan mahkumlara uygulanan rejimin çok kısıtlayıcı olduğunu, zaman zaman tek başına hücre hapsine kadar gidebildiğini gösteriyor. CPT bu bakımdan yeni gelen mahkumların, girişte bir risk ve ihtiyaç değerlendirmesi yapıldıktan sonra mümkün olan en kısa sürede olağan yerlerine yerleştirilmeleri gerektiği görüşündedir. Ayrıca yeni gelen mahkumlar için şartlar, uzun süreli tek kişilik hücre hapsi tarzında bir rejim anlamına gelmemelidir. Bunun yanı sıra, giriş döneminin başından itibaren giriş faaliyetlerine ilave olarak günde en az bir saatlik açık havada egzersiz yapma olanağı da sağlanmalıdır.⁵

55. Birçok ülke, Avrupa Cezaevi Kuralları (Kural 18.8) ve diğer uluslararası sözleşmelerde öngörüldüğü gibi tutuklu ve hükümlü mahkumları ayrı yerleştirmeye özen göstermektedir. Örneğin bkz. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10(2)ve BM Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar (Nelson Mandela Kuralları), Kural 11(b).⁶ Avrupa Cezaevi Kuralları (18.9 ve 101. Kurallar) bu konuda istisnalara imkan tanımakta; tutuklu mahkumların hükümlü mahkumlarla birlikte organize edilen etkinliklere katılmalarına izin verirken genellikle bu iki kategoriye geceleri ayrı tutmayı öngörmektedir.

CP (2015)6 rev 7, paragraf 62.

⁴ Bkz. Bakanlar Komitesinin üye devletlere yabancı mahpuslar hakkında CM/Rec(2012)12 sayılı Tavsiye Kararı, 13.2 sayılı Kural

⁵ Ayrıca bkz. Gençlerle ilgili 68. Paragraf.

⁶ Örneğin bkz. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10(2)ve BM Mahkumlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Standart Asgari Kurallar (Nelson Mandela Kuralları), Kural 11(b).

Bazı ülkelerde, tutuklu ve hükümlü mahkumlar için, zaman zaman her iki kategorinin aynı hücre/birimlere yerleştirildiği ortak faaliyetler düzenlemek üzere çeşitli ayarlamalar yapılmaktadır. CPT'ye göre, tutuklu mahkumların düzenlenen faaliyetlere hükümlü mahkumlarla birlikte katılmaları hiç kuşkusuz, Avrupa Konseyine üye birçok devlette olduğu gibi tutuklu mahkumları uzun sürelerle günde 23 saat hücrelerinde kapalı tutmaktan daha iyidir. Bununla birlikte tutuklu mahkumları hükümlü mahkumlardan ayrı yerlerde barındırmak için gayret sarf edilmelidir. Aslında CPT tutuklu mahkumların; tatminkar bir faaliyet programlarının olmasını, masumiyet karinesi ilkesi dikkate alınarak hükümlü mahkumlardan ayrı tutulmalarına tercih eder. Bu ayırım aynı zamanda ilk defa cezaevi ortamına giren ve masum olma ihtimali olan tutuklu mahkumları, hükümlü mahkumların potansiyel suç etkisinden de korumaktadır. Bu bağlamda 54. paragrafta tanımlanmakta olan, cezaevine giren herkese yönelik bir risk ve ihtiyaç değerlendirme uygulamasının önemi üzerinde çok durulmamalıdır çünkü ilk defa tutuklanan mahkumları cezaevine mükerrer defalar girip çıkan çok sayıda mahkumla bir araya getirmek uygun olmayabilir.

56. CPT ziyaretlerinin çoğu sırasında tutuklu mahkumların kişi başına 3m²'den daha az (hatta bazen 2m²'den bile az) yaşam alanı sunan hücreleri paylaşmak zorunda kaldıklarını bulgulamıştır. Ayrıca hücreler genellikle kalan kişi sayısına uygun bir şekilde döşenmemiş durumdadır. Örneğin, mahkumlar doğrudan doğruya zemin üzerine atılan şiltelerde uyumak zorunda kalmakta ve hatta yataklarını paylaşmak veya dönüşümlü uyumak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum başka şeylerin yanı sıra tam bir mahremiyet eksikliğiyle sonuçlanıp mahkumlar arasında gerilimin artmasına yol açabilmektedir. Aylarca ve hatta yıllarca sürebilen bu tahammül edilemez koşullar, tutuklu mahkumlar vakitlerinin çoğunu hücrelerinde geçirmek zorunda oldukları için daha da ağırlaşmaktadır, zira düzenlenen faaliyetler rejimi genellikle bu mahkum kategorisi için çok kısıtlıdır (Bu konuda bkz. 58. Paragraf).

CPT'ye göre, cezaevlerinde tek kişilik odada kişisel yaşam alanı için *asgari* standart 6m² ve çok kişilik odada mahkum başına 4m² olmalıdır (eklentiler hariç).⁷ 4m²'den az yaşam alanı sunulması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesini ihlal etme riskini anlamlı bir şekilde artırır. Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Muršić v. Hırvatistan'a karşı*,⁸ davasında verdiği Yüce Divan kararında belirtildiği üzere "cezaevlerindeki çok kişilik odada bir mahkuma sağlanan kişisel alan zemin yüzeyinin 3m² altına düştüğü zaman kişisel alan eksikliği o kadar vahim addedilir ki 3. Maddenin ciddi bir şekilde ihlal edildiği yönünde bir varsayım doğar. [...] Bir cezaevi odasının –mahkum başına 3 ila 4 m² kişisel yaşam alanının olduğu ölçülerdeki- ihtilaf konusu olduğu durumlarda, alan faktörü, Mahkeme'nin tutukluluk koşullarınının yeterliliğine ilişkin yapacağı değerlendirmede çok önemli bir faktördür".

57. Komite, tutuklu mahkumları koşullarda barındırma uygulamasının aşamalı olarak sona erdirilmesi ve düşük sayıda mahkumun kaldığı oda uygulamasına geçilmesi için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiğini tekrarlamak istemektedir. İdeal olarak, tutuklu mahkumlar (ve hükümlü mahkumlar) bir başkasıyla kalmayı tercih ettikleri haller dışında tek kişilik odalarda kalmalıdır.⁹

58. CPT 1990'ların başında faaliyetlerinin başlangıcından itibaren, tatminkar bir faaliyet programının, tutuklular da dahil olmak üzere mahkumlar için taşıdığı hayati önemi vurgulamaktadır. Bu bakımdan çok sayıda ülkede Komitenin tutuklu mahkumlar rejimine ilişkin verdiği spesifik tavsiye kararlarının hâlâ uygulanmamış olması ciddi bir kaygı konusudur. Mahkumların sık sık değişme ihtimalinin olduğu tutukevlerinde düzenli faaliyetleri sağlamanın birtakım özel zorlukları olacaktır ancak tutuklu mahkumları günde 23 saat hücrelerinde kilitli tutmak ve aylarca ve hatta yıllarca kendi hallerine bırakmak da kabul edilemez.

⁷ CPT Faaliyetlerine İlişkin 25. Genel Rapor (CPT/Inf (2016) 10), paragraf 84

⁸ *Muršić Hırvatistan'a Karşı* [GC], no. 7334/13, 20 Ekim 2016.

⁹ Ayrıca bkz. Avrupa Cezaevi Kuralları 18.5 ve 96. Maddeler.

CPT söz konusu ülkelerin cezaevi yetkililerine kapsamlı bir hücre-dışı faaliyetler rejimini planlama ve uygulama çağrısı yapar. Hedef, tutuklu mahkumların (ve de hükümlü mahkumların) günün makul bir süresini (sekiz saat veya daha fazla) hücreleri dışında, belirli amacı olan ve değişen faaliyetlere (iş, tercihen mesleki değerde,¹⁰ eğitim, spor, eğlence/sosyalleşme) katılarak geçirebilmelerini sağlamak olmalıdır. Tutukluluk süresi ne kadar uzunsa programlar da o kadar kapsamlı olmalıdır. İstisnasız bütün mahkumlara uygun ortamlarda günde en az bir saat açık havada egzersiz yapma imkanı verilmelidir.

59. Dış dünyayla temas konusunda CPT, tutuklu mahkumlara prensipte, aileleriyle ve diğer kişilerle hükümlü mahkumlarla aynı şartlarda iletişim kurma (mektuplaşma, ziyaretler, telefon) imkanının verilmesi gerektiğini düşünür.¹¹ Bütün mahkumlar [avukat(lar)la yapacakları görüşmelere ilave olarak] haftada en az bir saat ziyaret hakkından yararlanmalı ve en azından haftada bir kere telefon görüşmesi yapabilmelidir. Ayrıca (internet üzerinden ücretsiz sesli iletişim gibi) modern teknolojilerin kullanılması mahkumların aileleri ve diğer kişilerle temasta kalmasına yardımcı olabilir.

60. Bazı ülkelerde CPT, uygulanabilir kurallara göre, bütün tutuklu mahkumlara politika olarak, toptan telefon görüşmesi, ziyaretçi yasağı ya da sadece kapalı ortamda (örn. camlı bölme arkasından) ziyaretçi kabul etme zorunluluğu gibi bazı kısıtlamaların dayatıldığını gözlemlemiştir. CPT'ye göre bu tür kısıtlamaların ayırım gözetilmeksizin bütün tutuklu mahkumlara uygulanması kabul edilemez; getirilen her kısıtlama mahkumların oluşturabileceği riskin münferit değerlendirilmesine dayanmalıdır.

61. Ayrıca birçok ülkede tutuklu mahkumlar her ziyaret için hakim ya da savcıdan izin almak zorundadırlar. Bu konuda CPT tutuklu mahkumların, ziyaretçi kabul etmesinin (ve telefon konuşması yapmasının) bir adli makamın iznine tabi olmasından ziyade bunun prensipte bir hak olması gerektiği görüşündedir. Belli bir vakıada bu temaslara izin vermeyi reddetmek spesifik olarak soruşturmanın ihtiyaçları ile gerekçelendirilmeli, bir adli makamın onayını gerektirmeli ve belirli bir süre için uygulanmalıdır. Eğer ortada bir gizli anlaşma riski olduğundan şüpheleniliyorsa bazı ziyaretler (ya da telefon konuşmaları) izlenebilir.

62. CPT devam eden adli soruşturma nedeniyle tutuklu mahkumlara adli makamlar tarafından geniş kapsamlı kısıtlamaların dayatıldığı durumlarla sık sık karşılaşmaktadır. Bu tür kısıtlamalar dış dünya (avukat dışında) ile temasın tamamen kesilmesinin yanı sıra diğer bütün mahkumlardan tecrit edilmeye yol açabilmekte; bunun sonucunda mahkumlar belli bir süre tek başına hücre hapsine dönüşen koşullarda alıkonmaktadırlar.

CPT münferit bir vakada belirli bir tutuklu mahkumu belirli mahkumlardan veya daha da istisnai koşullarda genel olarak mahkumlardan ayrı tutmak ve onun dış dünya ile temasını kısıtlamak için haklı gerekçeler olabileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte CPT, tutuklu mahkumlar için rejim planlarken başlangıç noktasının masumiyet karinesi varsayımı ve mahkumların risksiz hapsedilmelerini sağlamak ve adaletin menfaatine gerektiği gibi hizmet etmek için gerekenden daha fazla kısıtlamaya maruz kalmaması ilkesi olması gerektiği görüşündedir. Her türlü kısıtlama asgaride tutulmalı ve mümkün olduğu kadar kısa süreli olmalıdır. Koşullar ne olursa olsun kısıtlamalar gözetilmeden tutuklu bulunan kişilere, onları adalet sistemiyle işbirliği yapmaya ikna etmek üzere baskı uygulamak amacıyla asla kullanılmamalıdır. Tek başına hücre hapsine (ya da uygulamada bu anlama gelen koşullara) sadece istisnai hallerde ve eğer söz konusu kişinin belirli bireylerle ya da genel olarak başka kişilerle işbirliği yaparsa adaletin zarar göreceğine dair kesin kanıt olması halinde başvurulmalıdır.

¹⁰ Bununla birlikte Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 100.1. Kuralı'na göre "tutuklu mahkumlara çalışma imkanı verilmeli ancak kendilerinden çalışmalarını istenmemesi gerektiği" de ilave edilmelidir.

¹¹ Bkz. Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 99.

63. Önceki paragrafta tarif edilen kısıtlamaları getiren kararlar normal olarak tutuklu mahkum mahkemeye çıktığı zaman alınmalı ve ayrı bir prosedür olarak temyize tabi olmalıdır. Yazılı karar, dayatılan her kısıtlamanın gerekçesini belirtmeli ve ilgili mahkuma ve/veya avukatına verilmelidir. Kısıtlamalar, bu ihtiyacın sürdüğüne hükmetmek üzere yetkili mahkeme tarafından sık sık gözden geçirilmelidir. Tutuklu bir mahkuma dayatılan bir kısıtlama ne kadar uzun süreli ise, bu önlemin gerekip gerekmediği ve orantılı olup olmadığına ilişkin yapılan test de o kadar titiz olmalıdır.

64. Tek kişilik hücre hapsinde tutulan mahkumların fiziksel koşulları ve gözaltı rejimleri CPT tarafından belirlenen standartlara uygun olmalıdır;¹² özellikle mahkumlara bu önlem boyunca uygun insani temas sağlanmalı ve cezaevi yetkilileri tek başına hücre hapsinin potansiyel olarak zararlı etkilerini azaltmak için her türlü çabayı göstermelidir.

3. 18 Yaşından Küçük Tutuklular

65. Prensip olarak önceki bölümlerde yapılan tespitler 18 yaşından küçüklere de uygulanmaktadır. Bununla birlikte CPT 18 yaşından küçük tutuklularla ilgilenirken göz önünde tutulması gereken bir dizi spesifik standart olduğu görüşündedir. Bu standartlar CPT Faaliyetlerine İlişkin 24. Genel Rapor'da daha ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.¹³ Komite sadece referans kolaylığı sağlaması bakımından özel dikkat gerektiren bazı önemli hususları hatırlatmak istemektedir.

66. Her şeyden önce, 18 yaşından küçükleri ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yararının temel düşünce olması gerektiği ve 18 yaşından küçüklerin özgürlüklerinden mahrum edilmesinin başvurulacak son yöntem olması gerektiği ve bunun mümkün olduğunca kısa tutulması gerektiği iyi bilinen bir ilkedir.¹⁴

67. Ayrıca CPT'ye göre, zanlı (ya da hükümlü) çocuk tutuklular bir kural olarak yetişkinlere yönelik kurumlarda değil bu yaş grubu için özel olarak tasarlanmış, cezaevi-dışı bir ortam ve onların özel ihtiyaçlarını karşılayan programlar sunan ve gençlerle çalışma konusunda eğitim görmüş kişilerin görevlendirildiği merkezlerde tutulmalıdır.

Ne yazık ki, Avrupa Konseyine üye devletlerin birçoğunda özellikle 18 yaşından küçük tutuklular sıklıkla yetişkinlerin cezaevinde tutulmaktadır. CPT böyle durumlarda artık çocukların yetişkinlerden ayrı yerlerde, genellikle belirli bir bölümde yatırıldıklarını kabul etmektedir. Ayrıca son yıllarda çocuklara ait bölümlerin fiziksel koşullarında anlamlı iyileşmeler de gözlenmiştir.

Bununla birlikte birçok ülkede yetişkin cezaevlerinde tutulan 18 yaşından küçük tutuklu mahkumlara sunulan programlar çok yetersizdir, özellikle de çok az sayıda çocuğun (özellikle kız çocukları) kaldığı tutukevlerinde. CPT belirli bir merkez ya da bölümde sadece bir çocuğun kaldığına defalarca tanık olmuştur. Bu bakımdan Komite, kesinlikle personelin uygun gözetimi altında olmak koşuluyla, çocukların uygun yetişkin mahkumlarla hücre-dışı faaliyetlere katılmalarından yana bir görüş olabileceğini kabul eder. Bunun aynı zamanda söz konusu çocukları *fiilen* tek başına hücre hapsinde alıkoyma durumundan kaçınmak gibi bir faydası da vardır.

¹² CPT Faaliyetlerine İlişkin 21. Genel Rapor (CPT/Inf (2011) 28), 53 ila 64. Paragraflar.

¹³ Bkz. CPT/Inf (2015) 1 (Ceza yasası kapsamında Özgürlüğünden Mahrum Edilen 18 Yaşından Küçükler), 96 ila 132. Paragraflar.

¹⁴ Bkz. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 3. ve 37.b maddeler ve Genç Suçlulara İlişkin Avrupa Kuralları, 5 ve 10. Kurallar; ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Çocuk Adaletinin İcrasına Dair Minimum Standart Kuralları (*Pekin Kuralları*), 13.1. Kural, Birleşmiş Milletler Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Kurallar (*Havana Kuralları*), 17. Kural ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalet Kılavuzu (2010)

68. CPT'nin daha önce de defalarca belirttiği gibi, belirli bir amaca yönelik faaliyetin olmaması herhangi bir mahkum açısından zararlıdır ancak fiziksel faaliyete ve entelektüel uyarılmaya özel ihtiyacı olan çocuklar için özellikle zararlıdır. Gözaltında tutulan çocuklara, yaşlarına uygun, eğitim, spor, mesleki eğitim ve rekreasyon faaliyetleri gibi belirli bir amaca yönelik faaliyetler içeren kapsamlı bir hücre dışı program hazırlanmalıdır. Beden eğitimi bu programın önemli bir parçası olmalıdır. Aynı zamanda çocuklara gözaltı merkezine geldikleri andan itibaren günde en az iki saat açık havada egzersiz yapma imkanı sunulmalıdır. 58. Paragrafta genel olarak tutuklu mahkumlar için belirtildiği gibi tutukluluk süresi ne kadar uzun olursa sunulan faaliyetler de o kadar kapsamlı olmalıdır.

4. Kolluk Kuvveti Merkezlerinde Gözaltı

69. CPT'nin birçok ülkede gözlemlenen, mahkemeler tarafından gözaltına alınması istenen kişileri nizami nezarethane süresinin çok ötesinde kolluk merkezlerinde tutma, tutukevine nakillerini askıya alma ya da tutukevine konulan kişileri soruşturmayı sürdürmek amacıyla kolluk merkezine geri getirme uygulamasına dair ciddi çekinceleri vardır.

Bu kalma süreleri günlerce, haftalarca ve zaman zaman daha da uzun sürebilmektedir. Genellikle gözaltına alınan kişiler mahkemeye çıktıktan sonra bir kolluk merkezinde tutulmakta ya da cezai soruşturmadan sorumlu kolluk kuvveti görevlisinin talebi üzerine cezaevinden kolluk merkezine geri getirilmektedirler. Bazı durumlarda gözaltındaki kişilerin tutukevine naklindeki gecikmeler eskort ayarlanması ya da tutukevinde kalacak yer olmaması (aşırı kalabalık nedeniyle) gibi lojistik engellerle açıklanmaktadır.

70. CPT prensip olarak tutuklu mahkumların kolluk merkezlerinde tutulmamaları gerektiğini hatırlatır;¹⁵ bu tür merkezler uzun süreli kalışlar için tasarlanmamıştır. Ayrıca kolluk kuvveti binalarında uzun süre gözaltında kalmak, cezai soruşturma ile ilgilenen kolluk kuvveti memurlarının söz konusu kişiyi korkutma ve ona kötü muamele yapma ihtimalini artırmaktadır. Bu nedenle nezarethanede gözaltına alınan kişiler her zaman acilen bir cezaevine nakledilmelidir.

Ayrıca tutuklu mahkumların kolluk kuvveti bünyesindeki gözaltı merkezlerine geri getirilmesine çok istisnai olarak ve sadece kaçınılmaz olduğu durumlarda spesifik nedenlerle ve mümkün olduğu kadar kısa süreli olarak başvurulmalı ve izin verilmelidir. Bu tür geri getirme her vakada savcı ya da hakimden çıkarılacak acil izne tabi olmalıdır. Kural olarak söz konusu mahkumlar kolluk kuvveti merkezlerinde gece tutulmamalıdır. Tutuklu bir mahkumu kolluk merkezine geri getirme işleminin usule uygun bir şekilde kaydının tutulması (hem cezaevinde hem de söz konusu kolluk merkezinde) ve tutuklu mahkum tutukevine geri getirildiğinde yine tıbbi taramadan geçirilmesi gereği (bkz. 72.

Paragraf) izahtan varestedir. Eğer daha fazla polis sorgulaması gerekirse, söz konusu tutuklu mahkumu bir kolluk merkezine geri götürmek yerine bunun tutukevinde yapılması tercih edilmelidir.

¹⁵ Ayrıca bkz. Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 10.2.

5. Gözaltı ve Sağlık Bakımı

71. CPT'nin tecrübelerine göre, özellikle tutuklu mahkumlar, toplumdaki hastalara sunulan koşullarda tıbbi tedavi (önleyici ve uzman tedaviler dahil) ve hemşirelik hizmetleri, veya psikolojik destek ve fizyoterapi hizmetleri sunabilen bir sağlık-bakım sisteminden her zaman, yararlanmamaktadırlar.

Bu konuda CPT, özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesin, hukuki statüsü ve alıkonulduğu yerden bağımsız olarak tıp hizmetlerine etkili erişiminin olması gerektiğini düşünür. Ayrıca, tutuklu mahkumlara kendi doktorlarına danışma ve bu doktorlar tarafından tedavi edilme fırsatı verilmelidir (bu masrafların kendisi tarafından karşılanacağı açıktır).¹⁶

72. CPT, özellikle cezaevi sistemine giriş noktalarını oluşturan kurumlara yeni gelen mahkumlara sağlık taraması yapılmasının önemini defalarca vurgulamıştır. Bu taramalar, özellikle intiharı ve bulaşıcı hastalıkların (tüberküloz, Hepatit B/C, AIDS vb.) yayılmasını önlemek açısından çok önemlidir. Cezaevi sağlık-bakımı hizmetleri, hapsedilmeden hemen önceki dönemde, yani kişiler kolluk kuvveti nezarethanesinde oldukları sırada, yaralanmalar sistematik bir şekilde ve vaktinde kaydedilerek ve uygun olduğunda gerekli mercilere bilgi verilerek yapılan kötü muamelenin önlenmesine de anlamlı bir katkıda bulunabilir.¹⁷

Her yeni gelen tutuklu mahkum, mümkün olan en kısa zamanda ve girişinden 24 saat geç olmamak suretiyle, tıbbi gizliliğin sağlandığı koşullarda bir tıp doktoru (ya da doktora rapor verecek tam yetkin bir hemşire) ile görüşmeli ve onun tarafından fiziksel olarak muayene edilmelidir. Bu bağlamda 18 yaşından küçükler, yaşlılar, madde bağımlıları ve zihinsel engelli kişiler gibi hassas konumdaki grupların spesifik ihtiyaçlarına özel dikkat gösterilmelidir.

73. CPT tecrübelerine göre, dışarda başlayan tıbbi tedavi kişinin gözaltına alınıp cezaevine konulmasıyla bazen kesintiye uğramaktadır. Aynı şekilde bazen de bir mahkum tahliye edildiği ya da bir kurumdan diğerine nakledildiği zaman tedavi kesilmiş olmaktadır. CPT bazı ülkelerde uzun vadeli yükümlülük gerektiren tedavilerin, kısa vadeli veya belirsiz tutukluluk süresi nedeniyle, tutuklu mahkumlara uygulanmadığını tespit etmiştir. Böyle bir yaklaşım devletin, özgürlüğünden yoksun bıraktığı kişilere karşı bakım yapma sorumluluğuna terstir. Komite cezaevine girişten veya tahliye edildikten sonra ve bir cezaevi kurumundan diğerine naklin ardından tedavinin sürdürülmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Daha spesifik olarak yeni gelen madde bağımlısı tutuklu mahkumlar açısından, uyuşturucu, ilaç ya da alkol kullanımına bağlı yoksunluk semptomlarına da özel dikkat gösterilmesi ve cezaevine girmeden önce başlayan ikame tedavisinin devam edilmesi gerekmektedir.¹⁸

¹⁶ Ayrıca bkz. Bakanlar Komitesinin üye devletlere Nezarethanede Tutukluluğun Kullanılması, Uygulanma Koşulları ve İstismara Karşı Alınması Gereken Önlemlere ilişkin Rec(2006)13 sayılı Tavsiye Kararı, 37. Paragraf.

¹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. CPT'nin Faaliyetlerine İlişkin 23. Genel Rapor(CPT/Inf(2013)29), 71 ila 84. Paragraflar.

¹⁸ Ayrıca Bkz. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Avrupa, Status Paper on Prisons, Drugs and Harm Reduction, Mayıs 2005, erişiniz: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/78549/E85877.pdf.